

FENER VE TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ

Hikmet Yavuz ERCAN

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması daha sonraki yıllarda hıristiyan âleminin de ikiye ayrılmasına sebep oldu. Bilhassa Batı Romanın yıkılmasından sonra eski Roma rolünü oynayan Bizans, o günkü siyaseti icabı Romadaki papayı değil, İstanbuldaki patriki en büyük hıristiyan ruhanî lider olarak tanımaya başladı. VI. y.y. da başlayan bu ayrılık gittikçe artarak XI. y.y. da kesin şeklini aldı. 1053 yılında Ortodoks mezhebini kabul etmiş olan doğu hıristiyanları, İstanbulda Ortodoks Patrikhanesini resmen kurdular ve Roma Katolik Kilisesinden kesin olarak ayrıldılar. Bir ara Latinlerin İstanbulu ele geçirmeleri (1204) ile sarsıntıya uğradıysa da Bizans İmparatorluğunun yıkılışına kadar fasilasız devam etti. Ancak Kilise, Doğu Roma İmparatorluğu gibi sonraları basit bir değişim geçirerek Grek Kilisesi şekline dönüştü. Yahut Doğu Roma'dan armağan kalan ismiyle Rum Patrikhanesi oldu.

Selçukluların Anadolu'yu fethi ile başlayan Türk tehlikesi, Osmanlıların Avrupada ilerlemeleriyle büyük bir korku halini aldı. Hatta bu korkunun tesiriyle Katolik ve Ortodoks Kiliseleri birleşme zemini aramaya başladılar. İki kilise arasındaki ayrılık o kadar fazla, buna rağmen Osmanlı idaresi o kadar adaletli idi ki böyle bir günde söylenen "İstanbulda kardinal külâhı görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ederim" sözü dikkate şayandır. Gerçekten Türkler İstanbul'u fethettikten sonra, hıristiyan halka karşı olan tutum ve hareketleriyle bu sözün ifade ettiği anlamı kat kat aştılar. Bizzat Fatih'in fermanlarıyla, çökmek ve dağılmak veya Katolik Kilisesinin kucağına düşmek üzere bulunan Ortodoks Patrikhanesi kurtarıldı. Dağınık ve perişan bir halde olan Ermeni Kilisesi İstanbulda yeniden kuruldu.

Türk hakimiyetine geçtikten sonra ilk defa Georges Scolarius, "Gennadios" adıyla patrik oldu. Ne yazık ki bu patrikler ve Ortodoks

din adamları malûm menşe ve yetiştirme tarzları sebebiyle her zaman Türklük aleyhinde çalıştılar ve her fırsatta bu hislerini açığa vurdular. Osmanlı tarihinde bu yüzden cezalandırılan patrikler vardır. Bunlardan ilki III. Partenios olup, 1657 yılında Köprülü Mehmet Paşa tarafından astırıldı.¹ Asılma sebebi şudur: “İstanbulda Rum Patriki olan müfsid, Eflâk Voyvodası Konstantin nam pelid’e ilka-i fesadı mutazammın ekâzible memlû gönderdiği varaka-i batıla tutulub hiyaneti zahir olıcak kendüye gösterilüb sual olundukda cevaben, beher sene sadaka tahsili için bu makule kâğıt göndermekteyiz deyu ikrar etmeğin Parmakkapı’da salb olundu. Mel’unun kâğıdında olan mazmun bu ki; *Müddet-i devr-i İslâm tamam olmağa az kalmıştır. Velvele-i din-i İsevî tekrar âlemgir olacaktır. Ana göre tedarikte olasız. Ankarib cümle vilâyetler Mesihîler eline girüb eshâb-ı salib ve nâkus tamam memâlike mâlik olsalar gerektir*², dimiş. خذ لهم الله تعالى Bundan mâada İstanbulda vaki olan fitnelerde ve ihraklarda metin ve tuvana kefereler dolama ve fes giyüb, yeniçeri kıyafetine girüb yağma ve talan ve ümmet-i Muhammede ızrar ve ihanete cür’et ettikleri ol vakitte gayet şüyu’ bulmuşdu. Patrik ahz olundukda menzili basılıb kırk elli kat dolama ve fes ve yeniçeri üsküfû çıkub bu kelâmı tasdik etmiş. Ash tefassuh olundukda Fener kapusını bekleyen çorbacı neferatınıdır deyu def-i töhmet etmişler”³.

Asılan patriklerden diğeri V. Gregorius’dur. 1821 Yunan İsyanı ile yakından ilgili olan patrik “Mah-ı Recebin ondokuzuncu paskalya günü olan yevm pazar Sadr-ı a’zam⁴ ba irade-i celâdet ifade-i hazret-i şehriyarî Rum Patrikini Bâb-ı Âli’ye ihzar idüb”⁵ sorgusu yapıldıktan sonra suçü sabit görülüp “kethüdası ile Petro kapusunda karşı karşıya salb ile icra-i ceza ifa-i hükm-i kaza kılındı. Ve akabince Kayseriyye ve İzmid ve Tarabya metropolidleri kaldırılıb Balıkpazarı kapusına ve Kaşıkçılar Hamı önü ve Okçularbaşı Parmakkapularına salb olundular. Ve Rum taifesi müteayyinan ve bazirgânı makulesinden fesad da yed ve medhali haber alınmış ve ana dair bazı kâğıtları tutulmuş beş

1 Uzunçarşılı, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. 3/1, s. 382.

2 Sadaka toplamak için kullanılan dil pek ilginç olduğundan italik harflerle yazıldı.

3 Naima; Tarih, c. 6, s. 252.

4 O zaman sadrazam Benderli Ali Paşa idi.

5 Mehmed Ataullah; Tarih-i Şanîzade, c. 4, s. 29.

nefer müfsidan dahi sair mecmu'-ı nas mahallerde katl ve ibret-i ak-
ran oldular".⁶

V. Gregoris'un cesedi üç gün darağacında bekletildi. Boynunda asılı olan yaftada, bir patrikin yapması gereken işler ve Gregorius'un işlediği suçlar yazılıydı. Denize atılan cesedi Rumlar tarafından bulunarak önce Odesa'ya götürüldü. 1871 yılında Yunan Hükümeti Meclis'in kararıyla Atina'ya getirtti. Rumların Türkler aleyhine çalışmaları bundan sonra daha çok kesifleşti. Bu olay rumların elinde bayrak oldu. O günden itibaren Fener Patrikhanesinin Petro Kapısı (Ortakapı) kapatıldı. Bugün de halâ kapalı durmaktadır. Yalnız dikkate şayanıdır ki Osmanlı Tarihinde, XX. y.y.a gelinceye kadar Rum isyanları ya Yunanistan'da veya İstanbul'da olmuştur. Anadoludaki Ortodoks halk -din adamları müstesna- bu hareketlere pek karışmamışlardır. Bunun sebebi Anadolu Ortodokslarının dil, kültür ve gelenek bakımından Türklüğü benimsemeleriyle ilgili olmalıdır. Gerçekten XIX. y.y. sonlarına kadar Antalya Rumlarının bir kelime rumca bilmedikleri, orada ilk defa rumca öğreten Nikolaidis adlı bir Yunan tarafından itiraf edilmiştir.⁷ Antalya gibi deniz kenarında bulunan bir şehirde durum böyle olursa, Anadolu kıtasının içinde oturan Ortodoksların, Yunan ve Rum'luk meseleleriyle ilgilenmemiş olmaları pek tabiidir. Ne yazık ki Antalyada yapılmaya başlanan "Yunanlılık" propagandası tek kalmadı, büyük bir hızla bütün Anadolu'ya yayıldı. Anadoludaki Ortodoks halkın içtimai durumuna ve Anadoludaki Yunan propagandasına örnek teşkil etmesi bakımından Karamanlı bir Ortodoksun (Yorgi) Kurtuluş savaşı sırasında oğluna hitaben yazmış olduğu vasiyetnamesinden aldığımız bazı parçaları aşağıya naklediyoruz. "...Ben Karamanlı öyle bir Rum idim ki; Dünyada Müslümanlar kadar kimseyi sevmezdim...

...O esnada köye bir Yunanlı geldi. Gizli gizli Rum ahaliye ömrümüzde işitmediğimiz, bilmediğimiz şeyler söylüyordu. Bunlar bizim eski ecdadımızın isimleri imiş.

6 Mehmed Ataullah; aynı eser, c. 4, s. 30.

7 Galanti, Avram; Ankara Tarihi, s. 115. "Antalya Rum ahalişi bundan seksen sene evvel yunanca bilmezdi. Bunu, bundan elli sene evvel Rodos'da bana yunanca ders veren Nicolaidis söyledi. Nicolaidis Antalya'da en evvel yunanca okutan muallim oldu. Bu muallim bana:

- Antalya'ya geldiğim vakit, Rumlar yunancadan bir harf bilmezlerdi, dedi".

Biz evvelden büyük bir imparatorluk imişiz. Sonra vahşi Türkler memleketimizi istila etmiş, kadınları ve çocukları, ihtiyarları ateşlere atmışlar, gençleri baştan başa kılıçtan geçirmişler imiş...Daha bilmem neler. İlk toplantımızda bizim asırlardanberi sevgili vatandaşımız olan Türkler aleyhinde, vahşi, kaba, canavar iftiralarını işitmek bize ağır geldi...Bir gün geldi ki, o telkinatın tesiri beni fena halde zehirlemişti. Ondan sonra Türklerle karşı ebedî bir kin ve düşmanlık hisleri duymaya başladım...

...Türk unsurunun imhası için Yunanistana koştuk, çeteler teşkil ettik. Köyleri yaktık, muhacirleri arabaların içerisinde birer birer boğazladık, kadınların, kızların ırzına geçtik. Esirlerin gözlerini oyduk, burunlarını, kulaklarını kestik. Öyle facialar meydana getirdik ki oğlum, şimdi onların korkusu ile titriyorum, boğuluyorum!..

...Ah kör olsun beni baştan çıkaran o Yunanlı domuz!..

...Ben öldükten sonra bu vasiyetnameyi aynı ile gazetelere dercet. Yunanlıların adı işgalına kapılanların ne kadar müthiş bir vicdan azabı içinde kıvrınarak ilahî cezaya dûçar olduklarını herkes benden ibret alarak öğrensin".⁸

Yunan propagandasının bu süratli yayılışında bir çok etkenler vardır. Bu işde en büyük destek Yunan Hükümeti idi. Ayrıca muntazam bir teşkilata sahip olan kilise, bütün gücüyle karşılıksız olarak çalıştı. Osmanlı İmparatorluğu ise bu olaylara karşı koymak yeteneklerine sahip değildi. En önemlisi Anadoludaki iki halk arasında din farkı vardı ve kiliseye mensup din adamları Rum'luk ile Ortodoks'luk kaynaştırmayı çok iyi bildiler. Zaten İstanbulun fethinden sonra Bizans Kilisesi, Fatih'in vermiş olduğu dinî otonomiyi, İmparatorluğun zayıflamasına paralel olarak suistimal ederek mahiyet değiştirmiş ve Grek Kilisesi haline gelmişti.

Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşında yüz kızartıcı bir yenilgiye uğrayınca artık, bilhassa İstanbuldaki gayr-i müslimler açıktan açığa devlet ve Türklük aleyhine çalışmaya başladılar. Bab-ı Âli daha Balkan Savaşının dumanları tüterken I. Dünya Savaşına katıldı ve bu onun sonu oldu. Galip devletler Türk topraklarını paylaşırken Yunanistan Anadolu'yu işgale başladı. Denilebilir ki Türkiye'deki

⁸ Mısıroğlu, Kadir; Yunan Mezalimi, s. 249.

Rumlar Yunanistan'dan daha büyük zararlar açtı. Yunan Ordusu Kütahya'ya kadar gelebildi ise bu sayede geldi.

Rum okullarında Türkçe okumak yasak edildi. Yunan donanmasının İstanbul'a girişini kutlamak için okullar kapatıldı. Rum ve Ermeni patrikhanesiyle, Yahudi Hahamhanesi Türk ordusunda bulunan gayr-i müslim askerlerin serbest bırakılması için çalışmalara başladılar. Rum Patrikhanesine Yunan bayrağı ve Bizans kartalı asıldı. Ayasofya'yı işgal edip tekrar kiliseye çevirmek için hazırlık yapıldı. Fakat önceden haber alındığından başarısız oldu. Trakya'daki papazlara Yunan askerleri geldikleri zaman karargâhlarına gidip takdis etmeleri emredildi. Londra'da çıkan Times gazetesine, Rumlar lehine yaptığı neşriyattan dolayı teşekkür telgrafı çekildi. Edirne işgal edildikten sonra, Edirne metropolidi Polikaryos Atina'ya giderek Venizelos'a teşekkür etti. Venizelos'un Paris'de Yunanlılık adına yapılan teşebbüslerini desteklemek için, patrikhanenin teşvikiyle otuz kişilik bir heyet Paris ve Londra'yı ziyaret ederek, Fransa ve İngiltere devletleri başvekillerine birer muhtıra verdiler. Harp yıllarında itilaf devletlerine mensup bazı denizaltılar Çanakkale boğazından Marmara'ya girmişlerdi. Bu gemilerin ihtiyaçları Rumlar tarafından temin edildi İzmir'in işgalinden sonra Patrikhanenin teşvikiyle bazı Rum'lar İzmir'e giderek Yunan ordusuna gönüllü yazıldı. İngiliz Parlamentosunda Ortodoks'lar lehine ateşli bir nutuk veren Kanterbori başpiskoposuna telgraf çekilerek Patrikhane adına teşekkür edildi. Anadolu ve Trakya'da sayısız yağma, tecavüz ve cinayet işlendi. Bütün bunlar I. Dünya Savaşı sonunda ve Kurtuluş Savaşı yıllarında, Fener Patrikhanesi marifetiyle meydana getirilen olayların bir kısmıdır⁹. İstanbul'daki Rum matbuatı da Patrikhanenin teşvikiyle yayınlar yaptı. Bunlardan Rum Patrikhanesinin resmî gazetesi olan Eklisiyastiki Alitia'da şöyle yazılır yazılacak kadar ileri gidildi¹⁰; "...Bir milletin, müsavat vaitleriyle işgal edildiği zamanlar geçmiştir...Bu devlet yıkılıyor. Bu köhne ve hâyide vaitlerle devlet toplanamayacaktır. Coğrafi istatistikler serdi de Türk unsurunun ekseriyeti haiz olduğuna ve binaenaleyh Rum milletinin de böyle batıl tarz-ı tesviyelerle idare-i maslahat edilmesi lazım geldiğine kimseyi ikna edemez. Haritaları tertib edenler unutmamalıdır ki, Rum unsuru bir çok yerlerde

9 Aynı, Prof. M. Ali; Milliyetçilik, s. 310 v. d.

10 Akşam; No: 46, 4 Teşrinisani 1918.

ekalliyette ise *baba mirası* üzerindeki tarihî ve içtimai hukukunu kaybedemez...” Burada bilhassa üzerinde durulması gereken deyim “baba mirası”dır. Bu deyimle, Yunanlılarla Bizans arasında tarihen izahı güç bir akrabalık kastedilmiş olmalı, Ayrıca yazarın ifadesine göre, “baba mirası” dediği Anadolu’da Greklerden önce hiçbir milletin oturmadığı anlaşılıyor. Oysa tarihî gerçekler hiç de böyle değildir. Kaldı ki bir yerin mülkiyeti baba mirası, dede mirasıyla ölçülmez, o yerin o anda sahip olduğu çehre ile ölçülür. Anadolu bu gün değil, Selçukluların geldiği gündenberi Türk olmuştur ve Türk çehresine sahiptir.

Patrikhanenin bu ve buna benzer çalışmaları özellikle İstanbul ve Trabzon çevresinde başarılı oldu. Anadolu’nun diğer bölgeleri her şeye rağmen bu gibi tahriklere pek kapılmadılar. Bunun en önemli sebepleri Anadolu Ortodokslarının, Fener ve Yunan Hükümeti adamlarının tahriklerinden nisbeten uzak kalması ve başlarında Papa Eftim’in bulunmasıdır.

Bu güne kadar Fener Patrikhanesi ve faaliyetleri hakkında ne kadar çok yazı yazılmışsa, Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhanesi hakkında da aksine pek az yayın yapılmıştır. Oysaki Kurtuluş Savaşında Papa Eftim’in çalışmaları başlı başına bir konu olabilecek niteliktedir. Atatürk’ün “Millî Mücadelede bize bir ordu kadar yardım etti” sözü Papa Eftim’in çalışmalarını bir cümle ile ifade etmektedir¹¹. Ne varki aydınlarımızın bir kısmı ve halkımızın büyük çoğunluğu Papa Eftim’den ve hele Türk Ortodoks Patrikhanesinden habersizdirler. Bu sebeple asıl gayemiz, zaten malûm olan Fener Patrikhanesinin tarihçesini vermek değil¹², Papa Eftim’i ve Türk Ortodoks Patrikhanesinin kuruluşu ile faaliyetlerini tanıtmaktır.

Papa Eftim 1300 (1884–1885) yılında Ankara vilayetinin, Yozgat sancağına bağlı Akdağmadeni kasabasında, İstanbulluoğlu ma-

11 Karakurt, Ali; Fener Patrikhanesinin İcyüzü, s. 31.

12 Bu konuda geniş bilgi için şu eserlere müracaat edilebilir:

Anadolu Hediyesi; aylık dergi İstanbul, 1921.

Aynı, Prof. M. Ali; Milliyetçilik, İstanbul, 1943.

Ergene, Teoman; İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları, İstanbul, 1951 (Bu kitap ayrıca

11 Aralık 1950 tarihinde Zaman-Akşam gazetesinde tefrika edilmiştir).

Kitsikis, Dimitri; Yunan Propagandası, İstanbul.

Karakurt, Ali; Fener Patrikhanesinin İcyüzü, İstanbul, 1955.

Mıroğlu, Kadir; Yunan Mezalimi, İstanbul, 1968.

Sâhşık, Selahattin; Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eterya, İstanbul, 1968.

hallesinde dünyaya geldi. Asıl adı Pavli Karahisarhoğlu'dur. Kendisine büyükbabasının ismi verilmiştir. Babası tüccardı ve kendileri Karahisarhoğlu lakabıyla tanınırdı. Bu, soyunun Karahisar'dan geldiğine dair bir delil olabilir.

Küçüklüğünde bir müddet kilise okuluna gitti. Okumayı yazmayı orada öğrendi. Daha sonra rüşdiyeye devam etmeye başladı. Rüşdiyedeki hocası Şevki Efendinin pek çok sevgisini kazandı¹³. 1908 de Ankara'ya gitti ve babasının mesleğine intisap ederek manifatura tüccarlığına başladı. 1911 de evlendi. 1912 de diyagos¹⁴ ve 1915 de papaz olarak memleketine döndü. Kendisini Kayseri metropolidi¹⁵ Nikolaos takdis etti. 1918 de ise Keskin metropolit vekili olarak Keskin'e gitti. Millî Mücadeleye atılması aşağı yukarı bu yıllara rastlar. Papa Eftim'in kendi ifadesi olan aşağıdaki sözler, onun manevî dünyasını gayet güzel yansıtmaktadır¹⁶. "...Beni yakından tanıyanlar pek iyi bilirlerki gösteriş ve şahsî propagandadan hoşlanmam, Bir övünme ve ululanma sayılamayacağından emin olarak biraz kendimden, şahsımla ilgili gerçeklerden konu açmama müsaade edilmesini rica ederim:

Ben, 10 yaşındanberi mukaddes kitaplara meşgul olmaya başladım. Mukaddes kitapların leh ve aleyhinde yazılmış neye rasladım, hepsini okumaya çalıştım. Bundan başka kırk yıldanberi, her gün en az üç sabah, iki akşam gazetesi ve bir çok mecmualar okumayı da itiyad edinmişimdir. Diyebilirim ki hayatım geceli gündüzlü, okumak ve yazmakla geçmektedir. Günde altı saat olsun uyumaya kendimi

13 Ergene, Teoman, İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları, s. 5: Karakurt, Ali; Fener Patrikhanesinin İyüzü, s. 31. Bu ikinci eserde bizzat Papa Eftim'in şifahi beyanati vardır. "Ben Türk Ortodoksuyum. Yozgat sancağının Akdağmadeni kasabasında doğdum. Rüşdiyede Hoca Şevki efendinin rahle-i tederisinde yetiştim ve Millî Mücadeleye herkesten evvel iştirak ettim".

14 Ruhban sınıfı üç kısımdır,

- a) Diyagos.
- b) Papaz.
- c) Episkopos.

Diyagos, bunların birincisidir. Bu üç sınıf yalnız takdis ile olur. Bunun dışında olanlar ise -mesela; başepiskoposluk gibi- rütbe ile verilir.

15 Metropolit bir üst rütbeye terfi etmiş episkopos demektir. Başepiskoposlukla metropolitlik aynı makamdır. Metropolit bir bölge veya vilayetin dinî amiridir. Emri altında birkaç episkopos bulunabilir.

16 "Papa Eftim'in Kıbrıs Hakkındaki Görüşleri". Bu broşür 1958 yılında Papa Eftim tarafından yayınlanmıştır.

zorlarım. Ruhumu öyle terbiye etmişim ki uykuda bile sanki bana bir çok yeni şeyler öğreten bilgilerle meşgul olurum, Kendimi bu derece ilm ü irfana bağladığım halde, yine de bir hiç olduğum kanaatini taşımaktan asla çekinmemişimdir. Böyle olmakla beraber, ilahî bilgiler ve tecrübeler içinde itikad ve imanıyla şu fani ömürden gücüm yettiği kadar zevk duymaktayım. Bunun bana bir ilahî lütufkârlık olduğuna inanıyorum. Çünkü dünyaya geliş sebebimi ve insanlığa karşı ödevlerimi kavramaktan ileri geldiğine inanıyorum. Bu inanış, bedenimi ve ruhumu saadete kavuşturuyor. Ulu Tanrım'a şükürler olsun ki çok mesut ve bahtiyarım.

Ben Ortodoks hıristiyan olarak doğdum. Ana dilim Türkçedir. Rumca, ermenice, fransızca, arapca, farsca da öğrenmeye çalıştım. Dinimin ve kilisemin ana dili olan rumca ile mukaddes kitabı ezberlediğimden, bu dili çok iyi anlarım. Diğer yabancı dilleri ise unutmuş gibiyim.

Millî ve dinî duygularımın sağlamlığı, milliyetimin Türk, din ve mezhebimin ise, Ortodoks olduğunda beni hiç bir zaman şüphe ve tereddüde düşürmemiştir...”

Papa Eftim'in milliyet anlayışı şöyledir: “...Dinini değiştiren bir ferdin mutlaka milliyetini de, ırkını da değiştirmesi gerekmez. Esasen buna imkân da yoktur. Din değiştirmek bir arzu ve irade meselesidir. Irk ve milliyet ise, insanın arzu ve iradesine değil, dile, kültüre, tarihî münasebetlere bağlıdır. Din, Allah'a ait ve vicdana merbut bir hadisedir. Milliyet ise tamamiyle içtimaî, tarihsel bir vakıadır. Aynı milliyet içinde çeşitli din ve mezhepler olduğu gibi, aynı dine mensup olanlar da aynı ırk ve milliyet duyguları taşıyabilirler¹⁷...”

Milliyet konusunda, bazı Türk gazetecileri Papa Eftim'e “Türk dostu Eftim” dedikleri için, O buna pek çok üzölmüş ve “Ben Türk dostu Eftim değil, Türk oğlu Türk Eftim'im” diye cevap vermiştir. “...Ben her zaman, her yerde Türk olduğumu beyan ettim. Bir yabancı Türk dostu olabilir. Fakat benim gibi halis bir Türk vatandaşının bir yabancı Türk dostu gibi gösterilmesi, onun milliyetinden şüphe edildiğine yol açar ki bundan incinmemek, teessür duymamak imkânsızdır. Kendi milletinin dostu olmak bir Türk için tabii zarurî, mantıkîdir. Bu böyle olunca bir Türk'e, Türk dostu demekle tezata, mantıksızlığa düşölmüş olmaz mı?

17 Aynı broşür.

Bana Türk demeyip, Türk dostu diyenleri hiçbir suretle af edemem¹⁸...”

Tarihî gerçekler hiç bir devirde tek başına faydalı olmamıştır. Bu faydayı temin edebilmek için tarih biliminin içinden, tarih şuuru- nu elde etmek lazımdır. İşte Papa Eftim bunu başarabilmiştir. Anadolu'daki bütün Rumlara Yunan ruhu aşılansmış ve Grek damgası vurulmuştur. Oysa tarihî gerçekler böyle değildir. Grekler Anadolu' ya gelmeden önce bir çok başka milletler vardı. Grekler geldikten sonra da pek çok milletler geldi. Yalnız ne varki bu karışık kaynaşma sırasında Grek dili ve kültürü hepsinden öne geçti. Selçuklular geldikten sonra ise Anadolu'nun çehresi daha başka bir şekil aldı. Bundan seksen yıl önce Anadolu Ortodokslarının Rumca okuma-yazma bilmediklerini yukarıda belirtmiştik Bir cümle ile ifade edecek olursak, Papa Eftim'e göre, Türk olabilmek için insanın kendini Türk hissetmesi yeter. Yalnız bu hissin, Papa Eftim'inki gibi samimi olması şarttır.

İşte bu ruh ve bu ideal ile Papa Eftim Fener Patrikhanesine karşı mücadeleye başladı. Bu yüzden Anadolu'da hariçten gelme haksız taarruzların müslümanları olduğu kadar hıristiyanları da müteessir ettiğini açıklayan bir beyanname yazdı. Bu beyanname “...mezhebimizi şerre alet ederek, Türk olduğumuz halde Elenizm propagandasıyla iğfal edilerek güya aslen Yunanlı imiş ve aslına rücu edermiş gibi ekalliyet hukuku iddiasıyla mezhebi millete karıştırarak bir taraftan bizi Yunan âmaline alıştırmak desiselerini istimal ve diğer taraftan da umumî vekilimiz imişçesine hakkımızı istiyoruz der gibi vaziyetler alarak Avrupaya karşı hükümetimizden müşteki sıfat ve vaziyetiyle göstermeye kalkıştılar...” diyerek Fener'in tam aksi yönde bir istikamet aldı. Buna karşılık Patrikhane, Keskin metropolit vekili Papa Eftim'e tamim göndererek, Türkiye'nin Yunanistan'a verildiğini, Türkiye Hükümetinin verdiği vereceği emirlere itaat edilmemesini ve artık Ortodoks Rumların Türk uyruğunda kalmalarına lüzum kalmadığını bildiriyordu. Papa Eftim'in sözleri ve hareketleri nihayet şikâyet konusu oldu. Aralık 1918 de Patrikhane devrin sadrazamı Tefvik Paşa' ya bir tahrir verip, Papa Eftim'in tevkif edilerek teslimini istedi¹⁹.

Papa Eftim Anadolu'da oturduğu müddetçe İstanbula tesirli olmayacağını anlayınca, Anadolu'da bağımsız bir Ortodoks Kilisesi

18 Aynı broşür.

19 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 9.

kurmaya karar verdi. Bunun için geniş ölçüde çalışmalara başladı. Sonunda Kayseri'de umumî bir kongre toplamayı başardı. Bu iş için T.B.M.M. Hükümeti Adliye Vekâletinden izin aldı²⁰. Yalnız bu kongre için üç ruhanî başkan bulunması gerekiyordu. Anadolu'dakiler ise ya kaçmışlar ya da kaçmak üzereydiler. Yalnız Konya metropolidi Prokobiyos, Maçka metropolidi Kirillos, Antalya episkoposu Meletyos ve Gümüşhane episkoposu Yervasyos Anadolu'da idi. Papa Eftim çeşitli sebepler yüzünden bunları Kayseri'de toplamakta ve ikna etmekte epeyce güçlük çekti. Bunlardan Prokobiyos, Yervasyos ve Meletyos²¹. Kayseri'ye geldi. Ayrıca bu kongreye Anadolu ve Trakya'da bulunan seksen ruhanî daire davet edildi. Bunlardan Fener Patrikhanesinin nüfuzu altında bulunan İstanbuldaki sekiz ruhanî daire katılmadı. Kongre arefesi çok gürültülü ve çekişmeli geçti. Bu ön çalışmalar sırasında şu tekliflerin kongreye sunulmasına karar verildi:

a-Kanun ve nizamla aykırı olarak patrik seçilen Meletyos Metaksis patriklikten çıkarılacak ve Fener Patrikhanesi feshedilecek.

b-Kayseri'de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulacak.

c-Kilise ve cemaatler tarafından noterliklerce tanzim edilmiş vekâletnamelerle Papa Eftim'e "Anadolu Ortodoks kilisesinin umumî vekilliği ve murahhashğı" payesi verilecek.

21 Eylül 1922 de Kayseri'de, Konya metropolidi Prokobiyos'un başkanlığı altında kongre toplandı²². Papa Eftim'in etkili bir nutkuyla açılan kongrede daha önce düzenlenmiş bulunan mazbata okundu. 72 ruhanî daire başkanlarının da iştirakiyle, yapılan teklifler ve tutulan mazbata ittifakla kabul edildi, Mazbata esas olarak şunları ihtiva ediyordu:²³

"İşbu bin dokuzyüz yirmiiki senesi şeh-i eylülünün yirmibirinci çarşamba günü, zevali saat üç raddelerinde, biz zirde vazii'l-imza umum Anadolu Türk Ortodoks cemaatleri murahhasları, Konya metropolidi şerafetli (Prokobiyos) efendi hazretlerinin taht-ı riyasetlerin-

20 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 27.

21 Bu, Patrik Meletyos Metaksis değil, Antalya episkoposu Meletyos'dur.

22 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 54: Atanın Yurdu, aylık dergi, s. 16, 1 Şubat 1959.

23 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 24. Bu kongreye ait vesikaların hepsi Türk Ortodoks Patrikhanesi Arşivinde mevcuttur.

de şerafetli episkopos²⁴ (Meletyos) efendilerle umum Anadolu Türk Ortodoksları murahhas-ı umumisi faziletli Papa Eftim efendi ve Kayseri'de mevcut ruhban sınıfı hazır oldukları halde bi'l-ictima, asırlardanberi biz umum Anadolu Türk Ortodokslarının merci-i ruhanîmiz olan Fener Patrikhanesinin, taraf-ı ilahî zirhimayesinde tevdi edilmiş olduğumuz hükümet-i celile-i Osmaniye ile kat-ı münasebet ve kilisemizin kavanin-i mevzuasına külliye muhalif olarak idare-i mülkiye ile idare-i ruhaniye arasında tevazini muktezi bulunan ahengi ihlal ve Fener Patrikhanesiyle hiç bir münasebeti olmayan ve teb'a-i ecnebiyyeden bulunan (Meletyos Metaksis)i, patriklik makamına ikad etmiş bu suretle hem hükümet-i metbuamıza karşı adem-i itaate ve hem de hükümet-i metbuamızla biz teb'a-i sadıka arasında suitefhiyat hususuna sebebiyet vermiş olduklarından ve bi'n-netice milletimizi pek müşkül ve vahim bir vaziyete ilka ettiklerinden müekkillerimiz bulunan Anadolu Türk Ortodoks cemaatleri mukaddema hükümet-i milliyemize müteaddid arıza ve telgrafnamelerle müracaat ederek bu suretle kilisemizin kanunları ve teamülü ahkâmı hilafına olarak Fener Patrikhanesinde husule gelen ahvali red ve protesto ve fekk-i irtibat ettiklerini dahi bütün âleme kerraren ilân ve ilâm eylediklerinden ve bizleri usul-i mevzua dairesinde kilisemizin ahkâm-ı şerifesine tevfiyan Patrikhanemizin teşkil hususunun mütevakkıf bulunduğu umurun kâllisini ifaya mezun olmak üzere tevkif ettiklerinden İstanbul'da patriklik makamını gasbetmiş olan Meletyos Metaksis efendinin mezkûr makamın gasıbı bulunduğunu ve binaenaleyh hiç bir veçhile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine tâbi umum Türk Ortodokslarının patriki bulunmadığını ilan etmekle beraber ve şimdilik patrik intihabı ise muzaffer Türk Ordularımızın ve gayr-i ruhanî murahhaslarımızın iştirakiyle ictima olunacak meclis-i umuminin davet-i ictima ve in'ikadına mütevakkıf bulunduğundan ve bunun temini dahi ahval-i hazıra ilcaatiyle kabil olamayacağından esamisi bâlada zikredilen episkopos efendilerle teşekkül eden cemaat, metropolitler ile kilisemiz kongresi tarafından intihab olunan Çene oğlu Filip, Boyacı oğlu Kozma, Kostaki, Fehmi, Yorgi Orologos, Teofilos, Ayan oğlu Todor, Çömlekçi oğlu Mihalaki, Bullu oğlu İstimat Zihni efendilerden mürekkep daimî meclis-i muhtelite, birlikte patrikhane nizamnamesi ahkâmına tevfiyan umur-ı ruhaniye ve mezhebiyemizi

²⁴ Episkoposluk ve piskoposluk aynı makamdır. Piskopos, episkoposun yanlış telaffuz edilmiş şeklidir.

tedvir ve ileride patrik intihabatı istihzaratına tevessül etmek üzere, reis-i müşarünileyh Prokobiyos efendi hazretlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine tâbi umum Türk Ortodoksları patrik kaymakamı intihab ettiğimizi ve merci-i aidinden umur-ı resmisinin istihsalı zımında işbu mazbata-i intihabiyemiz üç nüsha olarak tanzim ve umum hazırun tarafından hatt-ı destimizle imza edildikten sonra, biri Kayseri sancağı mutasarrıfiyyet-i aliyyesine, diğeri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine tâbi umum Türk Ortodoks patrik kaymakamı rütbetlu Prokobiyos efendi hazretlerine ve üçüncüsü de umumî murahhasımız ve mümessilimiz Papa Eftim efendi hazretlerine takdim kılındı. 21 Eylül 1922.

İmzalar

Konya metropolidi : Prokobiyos
 Antalya episkoposu : Meletyos
 Gümüşhane episkoposu : Yervasyos

Türk Ortodoks Cemaat ve Kiliseleri Vekil-i Umumisi ve Murahhası: Papa Eftim”.

Böylece Prokobiyos patrik kaymakamı tayin edildi ve hepsi halktan olmak üzere oniki kişilik bir Sen Sinod Meclisi kuruldu. Kayseri’de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesinin kurulması ve bunun beyannamelerle ilânı üzerine, Fener Patrikhanesinin faaliyetleri daha çok arttı. İstanbul ve Anadolu’da işlenen cinayetlere yenileri eklendi²⁵.

Kayseri’de Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulunca Fenerdekiler bu kuruluşun kendileri tarafından tasdik edilmediğini ve bağımsız bir kilise olamayacağını ileri sürdüler. Halbuki Fener Patrikhanesi kurulurken de Roma Katolik Kilisesi bu kuruluşu tanımamış ve afaroz etmişti. Buna rağmen Fener Patrikhanesi bağımsız bir kilise olarak yaşadı.

Bir müddet sonra Papa Eftim’in, yıkmak istediği patrikhaneyi, Fenerdekilerle anlaşarak Kayseri’de yeniden kurduğu söylentileri yayıldı. Papa Eftim bu dedikoduların önünü almak için Kayseri’den ayrılıp, Ankarada oturmak gereğini duydu. Fakat Papa Eftim’in Kayseri’den ayrılmasıyla, bu yeni kurulmuş patrikhanenin tekrar Fener’in nüfuzu altına girme tehlikesi başgösterdi. Ayrıca bu sırada Lozan gö-

25 Anadolu Hediyesi; aylık dergi, sayı 2-3-4-5-6-7.

rüşmeleri de son şeklini buldu ve yapılan anlaşmaya göre Anadolu'daki Ortodoks'larla Yunanistan'daki Türk'ler mübadeleye tabi tutuldu. Ancak bu karardan İstanbul'daki Ortodoks'lar ve batı Trakya'daki Türk'ler muaf tutuldular. Şurasını da önemle belirtmek gerekir ki Anadolu olmasına rağmen Papa Eftim ve Akralarına bu anlaşma uygulanmadı. Bu ise mübadele, o zamanın siyasi icaplarına uyularak mecburen yapıldığını gösterir. Diğer taraftan Büyük Millet Meclisi Murahhasları Lozan'da Fener Patrikhanesinin Türkiye'den çıkarılmasını istedi. Bu sırada Kayseri'deki Ortodoks Patrikhanesi ise çoktan kurulmuştu. Eğer mübadele, istenerek yapılmış olsaydı Fener'le birlikte Kayserideki Patrikhanenin çıkarılması da teklif edilirdi. Halbuki barış görüşmeleri sırasında Türk Heyeti Fener Patrikhanesinin Türkiye'den çıkarılması üzerinde ısrarla durduğu halde, Kayseri Patrikhanesi hakkında böyle bir teklif bile yapmadı. Fener Patrikhanesinin Türkiye'den çıkarılması teklifine Ortodoks olsun veya olmasın bütün hristiyan devletler şiddetle itiraz ettiler. Bir çoğu sözleriyle Türkiye'yi tehdit etti. Hatta görüşmelerin bir daha kesilmesi tehlikesi bile belirdi. Bunun üzerine İsmet Paşa müttefikler ve Yunan murahhas heyetlerinin, Patrikhanenin bundan sonra siyasi ve idari işlerle uğraşmayacağı, yalnız dinî meseleler çevresinde kalacağı hakkında konferansta söyledikleri sözleri ve verdikleri açık teminatları senet olarak aldı. Bu şartlar içinde ve aldığı teminatlar dairesinde teklifinden vazgeçti²⁶.

Anadolu'daki Ortodoks'larla, Yunanistan'daki Türk'lerin mübadelesinden sonra Papa Eftim İstanbul'a gitti. Çünkü Anadolu'da Ortodoks kalmayınca Keskin'de oturmayı manasız buldu. Böylece hem Fener Patrikhanesiyle yakından mücadele edebilir, hem de Anadolu'dan gidip İstanbul'a yerleşmiş olan Ortodoks'ları, Patrikhanenin zararlı çalışmalarına karşı koruyabilirdi.

İstanbul'da Tokathyan Oteline yerleşen Eftim'i ilk iki gün birçok Ortodoks ve Ermeni ziyaret etti. Üçüncü gün Fener Patrikhanesi, Maçka metropolitinin başkanlığında bir heyet gönderdi. Patrikhanenin ziyaretini iade etmek için Papa Eftim ertesi gün Patrikhaneye gitti. Fakat Sen Sinod Meclisine Meletyos değil, Kayseri metropolidi Nikolaos başkanlık ediyordu. Bu ve bundan sonraki ziyaretlerinde, mütareke sıralarında yapılan patriklik seçiminin usulsüz ol-

26 Prof. M. Cemil; Lozan, c. 2, s. 295.

duğunu, müthiş ve müfrit bir Türk düşmanı olan ve aynı zamanda yabancı uyruklu bulunan Meletyos'un patriklikten ve Sen Sinod üyeliğinden çıkarılmasını istedi. Sen Sinod Meclisi bir taraftan Papa Eftime karşı oyalama taktiği güdüyor, bir taraftan da rumca gazetelerde Eftim'le müzakerelerinin kesildiğini ilan ediyorlardı. Bunun üzerine Papa Eftim Ankara'ya dönmeye karar verdi. Fakat dönmeden önce Türk gazetecileriyle bir basın toplantısı yaparak, patrikhane ile aralarında geçen konuşmayı tafsilatıyla anlattı. Artık İstanbul'da işi kalmadığından Ankara'ya döneceğini bildirdi. Bu arada Fener Patrikhanesinin tutumunu tasvip etmeyen İstanbul Ortodoks'ları ile aslen Anadolu'lu olan Ortodokslar olayı böylece öğrendi ve aralarında bir heyet kurarak Tokatlıyan Oteline gönderdi. Heyet Papa Eftim'den, İstanbul'dan ayrılmamasını ve kendilerine yardımcı olmasını istedi. Bunun üzerine Papa Eftim Ankara'ya dönmekten vazgeçti. İki gün sonra toplanan Sen Sinod Meclisi daha önce sunulan Papa Eftim'in tekliflerini görüşecekti. Bu yüzden Eftim ve kendini Ankara'ya dönmekten alıkoyan halk o gün Sen Sinod Meclisinin kararını beklemeye başladılar. Bir müddet sonra meclisin Papa Eftim'den başkaca izahat istemediği kararı gelince, halkın da arzusuyla hep birlikte Sen Sinod Meclisinin toplandığı odaya gidildi. Eftim Sinod üyelerine, evvelce yazılı olarak bildirdiği tekliflerini görüşmelerini ve kesin kararı yarım saat içinde, bildirmelerini ihtar etti. Yarım saat geçmeden Patrik Meletyos'un çıkarıldığı ve diğer isteklerin ise peyderpey görüşüleceği bildirildi. Bunun yeni bir oyalama oyunu olduğunu anlayan Eftim, kilise ve cemaat heyetlerinin kararı olarak, Sen Sinod'un feshedildiğini ve derhal salonu terketmeleri haberini gönderdi. Arkasından Patrikhanenin bir başka odasında yeni bir Sinod Meclisi kurdu. Başkanlığı ise Erdek metropolidi Kalinikos üzerine aldı. İlk iş olarak Meletyos'un azledildiği tasdik edildi ve Papa Eftim Patrikhane mümessilliğine geniş yetkilerle tayin edildi, (4 Teşrinievvel 339) 17 Ekim 1923²⁷.

Bu günlerde batı Trakyadaki Türk'lere, Yunan'lılar daha fazla baskı yapmaya başladılar. Bu yüzden Türk halkı galeyana geldi. İstanbul'daki Ortodokslara misilleme yapılması istendi. Bunun üzerine Papa Eftim Ankara'ya gidip devrin başbakanı ve İçişleri bakan Vekili olan İsmet Paşa'yı ziyaret etti. Böyle bir olayın önü alındı. Ama Patrikhanenin bu olayı tel'in etmesi istendi. Papa Eftim bunun için İstan-

27 I numaralı vesika.

bul'a telgraf çekti. Fakat telgraf aksi tesir yarattı. Papa Eftim'in de yokluğundan yararlanan Fener Patrikhanesi yine eski şekline döndü.

Bu arada boş bulunan patriklik makamına Yunanistan'ın entrikaları ile, yine bir Türk düşmanı olan Kadıköy metropolidi Grigoryos'un seçilme ihtimali belirdi. Bu haberi duyan Papa Eftim, hemen ailesini de alarak İstanbul'a döndü. Ancak kendisi Sen Sinod Meclisini görmeye gittiği zaman seçimin yapıldığı ve Grigoryos'un patrik olduğu bildirildi. Bunun üzerine Papa Eftim Patrikhane vekilliğinden istifa etti.²⁸ İstifa Patrikhanedekileri üzecek yerde sevindirdi. Bu duruma daha çok üzülen Papa Eftim, Patrikhaneye, Ortodoks Kilise ve Cemaatleri Umumî Vekili sıfatıyla bir kere daha el koyarak Patrik ve Sen Sinod'u azletti. Fakat bu da birincisi gibi uzun ömürlü olmadı. Mücadelesine Fener Patrikhanesi dışında devam etmeye karar vererek oradan ayrıldı.

Bu olaylar sırasında Galata Ortodoks Cemaati arasında anlaşmazlık çıktı. Patrikhane olay karşısında ne yapacağını şaşırды. Çünkü Galata Ortodokslarının seçtiği merkez heyeti başkanı olan Damyanos Damyanidis Patrikhaneye baş kaldırmıştı. Ayrıca Galata merkez heyeti ile özel heyetleri arasında da ihtilaf vardı. Damyanos'a verilen ceza, sivil olduğu için afarozdan öteye gitmiyordu. Meseleyi halletmek üzere Papa Eftim'in yardımı istendi. Gerçekten Damyanidis ile bir görüşme yaptıktan sonra meseleyi halletti. Fakat Patrikhane bu defa Damyanidis'i Papa Eftim aleyhine kullanmaya başladı. Mesele yeniden karıştı. Sonunda cemaat da konu ile bizzat ilgilenmeye başladı. Anlaşmazlık aşağı yukarı bir yıl devam etti. Merkez ve mütevelli heyetler, kiliselerinin idaresini Papa Eftim'e vermeye ve Fener Patrikhanesinden ayrılmaya karar verdiler. 7 Temmuz 340/1924 de Papa Eftim'e müracaat ettiler ve kendisinden 9 Temmuzda müsbet cevap aldılar. Böylece Papa Eftim İstanbuldaki bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin temelini attı. Galatada bulunan Panaiya, Hristos, Aya Nikola ve Aya Yani Kiliselerinin başpapazlığını üzerine aldı.²⁹ Bununla aynı zamanda Kayseri'deki bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi İstanbul'a, Panaiya Kilisesine nakledilmiş oluyordu. Daha önce 6 Haziran 1924 tarihinde Panaiya Kilisesinde yapılan kongrede şu kararlar alınmıştı:

28 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 91.

29 II numaralı vesika.

1 - Fener Patrikhanesiyle kati olarak dine ve dünyaya ait bütün alakaların kesilmesi.

2 - Kayseri'de evvelce kurulmuş olan Türk Ortodoks Merkez Kilisesinin İstanbul'a nakledilmesi ve bu Kilisenin başkanlığına Papa Eftim'in getirilmesi.

3 - Ortodoks Kilisesinin müstakil olması ve bu istiklalinin Hükümet tarafından tasdikine ait gerekli muamelelere hemen başlanması.

4 - Panaiya Kilisesinin, Türk Ortodoksluğunun merkezi olarak tanınması.

6 Haziranda yapılan bu kongreden sonra 9 Temmuzda Papa Eftim başpapazlık görevini kabul etmişti. 14 Temmuz 1924 de ise topladığı yeni bir kongrede kilise idaresine bakmakla görevli bir heyet teşkiliyle Patrikhaneye ait bir nizamname tanzim edildi. 14 Temmuz kongresi ile 6 Haziran kongresi kararları hemen hemen aynıdır. Yalnız son toplantıda eski kararlara ilave edilen 5. Madde önemlidir. "Madde 5-Bir kilise nizamnamesinin kaleme alınarak, kongrede kabul edilen nizamnamenin Hükümetimizce kabul ve tasdikine kadar, yine ruhanî reis Eftim efendinin reisliği altında olmak üzere, avukat İstimat Zihni, Damyanos Damyanidis, Koço Papadopulos, Zamba Zambaoğlu, Dimosteni Papadopulo, Yani Bülbüloğlu efendilerden mürekkep daimî bir cismanî heyet teşkilini, Sokrat Karahisarhoğlu, Kiryako Gölcöğlu, Anastas Manoloğlu, Nikola Vasilyadis, Kiryako Pamukoğlu efendilerin de bu heyetin ihtiyat azaları olmak üzere intihabını ve bu heyetin, reis-i ruhanî Eftim efendinin riyaseti altındaki daimî ruhanî heyet ile birleşmek suretiyle teşekkül edecek ruhanî ve cismanî muhtelit meclis tarafından Kiliseye ait bütün umur ve hususun idare edilmesini kabul ve ol veçhile karar verdiğimizize dair işbu mazbata-mızı iki nüsha olarak tanzim ve imza ile reis-i ruhanîmiz Eftim efendiye ifa ettik".³⁰

Kabul edilen Kilise nizamnamesi, bir ek maddeyle birlikte 20 maddeden ibaretti. 4. maddede, Türk Ortodoks cemaatinin sadece dinî yönden ayrıldığı, bunun dışında Müslüman Türk vatandaşlar ile hiçbir ayrılıkları olmadığı belirtilmiş, azınlık sıfat ve hukuku kaldırılmıştır. 6. maddede, seçilen patriklerin hükümetin tasvibine sunulması

30 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 189.

kabul edilmiştir. 7. maddede, başpapaz, papaz ve diyagosların azli yetkisi yalnız Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine verilmiştir. 10. maddede, ruhanî memurların dinî kıyafetleriyle umumî yerlerde gezmeleri yasak edilmiştir. Bunun dışındaki maddeler Patrikhanenin dinî ve idarî işleriyle ilgilidir.

1925 yılında Patrik Grigoryos öldü. Yerine seçilecek patrik hususunda Sinod üyeleri arasında mücadele başladı. Çünkü Yunanistan'daki siyasî bölünmeye paralel olarak Fener papazları arasında da "kıralları" ve "venizelist" diye iki grup meydana gelmişti. Bunlardan kıralları taraftarı olan Konstantinos patrik seçildi. Fakat Yunanistan'da iktidar mevkiinde bulunan Venizelos taraftarları İstanbul'da bulunan mübadele komisyonu nezdinde, gerçekten büyük bir maharetle yaptıkları müracaatlar sonunda Patrik Konstantinos'u mübadeleye tabi tutmaya muvaffak oldular. Ayrıca mübadele işinin Türk Hükümeti tarafından yapıldığını ileri sürerek umumi efkârı yanlış yola sevk ettiler.

Patrik seçimlerinden sonra sabık Kayseri metropoliti Amorsiyos, Erdek metropolidi Kirillos ve Adalar metropolidi Ağatangelos'un yaptığı bir ayinle, Papa Eftim'e Fener Patrikhanesi tarafından verilen afaroz cezası kaldırıldı ve kendisi piskoposluğa yükseltildi, 18 Mart 1926.³¹ Böylece Papa Eftim bağımsız bir patrikhanenin Baş Episkopos'u oldu.³²

Papa Eftim'in bu başarılarına karşı Fener Patrikhanesi yeni mücadele vasıtaları aradı ve Papa Eftim'i bir çok uydurma suçlarla mahkemeye verdi. Papa Eftim her seferinde beraat etti. Bütün davalar kendi lehine sonuçlandı. Daha mücadelesinin başından itibaren Fener Patrikhanesinin içyüzünü yansıtan beyannameler yayınlamış ve halka Fener Kilisesinin emel ve gidişatını açıkça göstermişti.³³

Bir ara Türk Ortodoks Patrikhanesinde yeni reformlara girişen Papa Eftim, dua ve ilahileri, yani ibadeti türkçe yaptırmaya başladı. Bu da Fener Patrikhanesinin yeni bir hücumuna yol açtı. İbadetin

31 III numaralı vesika.

32 Episkoposların evlenebileceği, Pavlus'un Timoteos'a gönderdiği birinci mektubun üçüncü babında yazılıdır. Kitabü'l-ahdü'l-cedid, s. 256-257, Paris, 1827.

33 Bu beyannamelerin metni Teoman Ergene'nin adı geçen eserinde neşredilmiştir, s. 144-185.

rumcadan başka bir dille yapılamayacağını ileri sürdü. Oysaki Araplar Mısır'ı fethettikten bir müddet sonra kiliselerdeki ayinler arapça yapılmaya başlanmıştı.³⁴ Bununla da sonuç elde edemeyen Fener Kilisesi açıktan açığa Papa Eftim ve ailesine küfür etmeye, Türk Ortodokslarına saldırmaya başladılar. Papa Eftim ve taraftarlarının bulunduğu Galata bölgesindeki Ortodoksların işlerini yapmadılar. Bu arada Papa Eftim bir fırsatını bulup Balıklı Hasatahanesini ele geçirdi. Hükümetin izniyle yeni bir heyet seçildi. Yeni idare heyetinin başkanı, 1922 de Kayseri'de kurulan Türk Ortodoks Patrikhanesinin Sen Sinod üyeliğinde bulunmuş olan avukat İstimat Zihni efendi idi. Önceleri Papa Eftim'in en yakın arkadaşı olan İstimat Zihni İstanbula gelince, hele yine Papa Eftim'in tavsiyeleriyle milletvekili olunca Fener'le anlaştı. Arkasından hastahanede Papa Eftim taraftarı olanları birer birer çıkardı. Hatta baştabip Yusuf Petraki beyi de işten uzaklaştırarak hastahanenin idaresini tamamen kendi eline aldı.

Fener'dekiler, Papa Eftim'in ölümünü sabırsızlıkla bekliyordu. Çünkü o ölürse Patrikhanenin çöküp dağılacağını umuyorlardı. Bu sebeple Papa Eftim Türk Ortodoks cemaatini büyük bir toplantıya davet etti. Toplantıda Fener Kilisesinin aralarına soktuğu bozguncu ve casusların yapacakları herhangi bir kötü harekete meydan vermemek için kendilerine sadık papazlar tayin etmek gerektiğini bildirdi. Fakat, cemaatin sözbirliği ile lüzumunu kabul ettikleri bu papazların, o günler için bulunması imkânsızlığını ileri sürerek, ahlâk ve seciyelerine, dinî bilgi, inanç ve itikadlarına emin olduğu akrabaları arasından papazlar yetiştirmek niyetinde bulunduğunu söyledi Amcasının oğlu ile yeğenini ve o sıralarda yüksek öğrenimini bitirmek üzere bulunan büyük oğlunu bu papazlıklara aday gösterdi. Hazır bulunan herkesin tasvibiyle teklif kabul edildi. Bunun üzerine Papa Eftim, amcasının oğlu Sokrat'a "Ermiş", yeğeni Nikola'ya "Doran" adlarını vererek papazlığa ve oğlu Yorgi'ye "Turgut" adını vererek diyagosluğa tayin ve üçünü de takdis etti. Bununla Patrikhanenin geleceği teminat altına alınmış oluyordu³⁵.

II. Dünya Savaşı sıralarında Papa Eftim, Fener Patrikhanesine karşı mücadelesini nisbeten yavaşlattı. Çünkü Rusya savaştan galip

34 Becker, Carl H.; Beitrage zur Geschichte Aegyptens Unter dem Islam, Zweites Heft, s. 131, Strassburg, 1903.

35 Ergene, Teoman; aynı eser, s. 233.

çıkmişti ve Türkiye'ye karşı olan tutumu belli değildi. Bu sırada Ortodokslar arasındaki bir karışıklık Rusya için bir bahane olabilirdi. Hatta Yunanistan suni olarak olay yaratmak istediye de başaramadı.

Bu durgunluk devresi Kıbrıs olaylarının başlamasıyla sona erdi. Kıbrıs'ta başpiskopos Makarios'un Türklere karşı işlediği cinayetler Fener Patriki Athenagoras tarafından yerilmedi. Türk gençliği ve basın, haklı olarak bu konuda Fener Patrikhanesini suçladılar. Onlara ortak olmakla itham ettiler. Bunun üzerine Papa Eftim 15 Haziran 1958 de umumî bir kongre tertip etti. Burada bir çok kararlarla birlikte "Kıbrıstaki Türk ırkdaşlarımıza yapılan haksız ve yolsuz taarruz ve tecavüzün din ve Ortodoks mezhebimize ve insanlığa aykırı görüldüğünden; başta, dinî siyasete alet edip, bütün kötülüğün müsebbibi olan katil Makarios'u ve ona uyan ve Hıristiyan adını taşıyan her türlü teşekkülü tel'in etmeğe ve medenî âleme karşı bu namertçe hareketin protesto edilmesine" karar verildi. Ayrıca bu kararla birlikte Papa Eftim'in bazı beyanatı broşür halinde aynı yıl neşredildi. Yine Patrikhanenin resmî gazetesi ve Rum basını Türklük ve Papa Eftim aleyhine yazılar neşretmeye başladılar. Papa Eftim 14 Mart 1968 tarihinde öldüğü güne kadar bunlarla mücadeleye devam etti. Öldükten sonra, büyük oğlu ve 24 yıllık diyagos'u Dr. Turgut Erenerol, "II. Papa Eftim" adıyla yerine geçti³⁶.

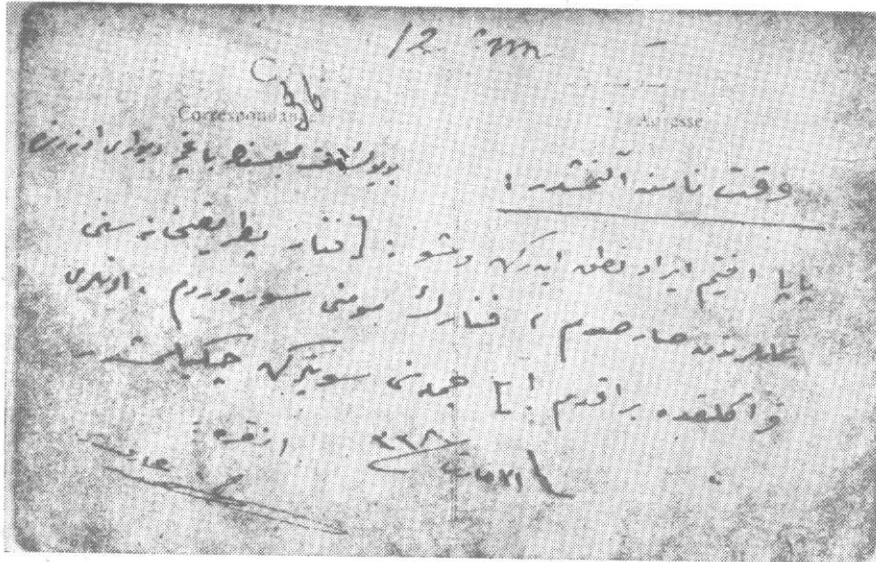
36 Bu yazıyı hazırlarken Türk Ortodoks Patrikhanesi Arşivinden yararlanmamı sağlayan ve bana bu konuda sonsuz yardımları dokunan Patrik II. Papa Eftim'e (Dr. Turgut Erenerol) teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Papa Eftim

Papa Eftim 1922 yılında, B.M.M. nin bahçe duvarı
üzerinde konuşurken

Üstteki fotoğrafın arkasındaki not

1959 yılında Papa Eftim

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναρχόντων Πατριαρχικῶν Μητροπολιτῶν, ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1.8. ἡμέρας Πέμπτης, συνελθοῦσα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρώτου τῆ τάξεως Μητροπολίτου Κοζάνης κ. Καλλινίκου, ἐκτιμῶσα τὴν ἀνάγκην τῆς διαφύσεως Πατριαρχικῆς Ἀντιπροσωπείας ἐν τῇ ἔδρῃ τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως τῆς Μεγάλῃς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Τουρκίας, ἀπεφάσισε καὶ ἀπέβη ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ἰδρυσιν τοιαύτης Ἀντιπροσωπείας ἐν Ἀγκυρᾷ. Ἐκτιμῶσα δὲ καὶ τὰς καλλῆς σχέσεις τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως καὶ ταύτης ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ τῆς Ἀνατολικῆς ἡμετέρας τῆς αἰθιοπικῆς Οἰκονομίας Ἐθνοσυνελεύσεως, γενικοῦ κληρονομίου τῶν ἐν Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων, ἐξελέξατο καὶ διορίσεν αὐτὸν Γενικὸν Πλαρχοῦσιον καὶ Ἀντιπρόσωπον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν Ἀγκυρᾷ, ὡς καὶ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκκοινωνῆ μετὰ τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως τῆς Μεγάλῃς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Τουρκίας καὶ διευκρινιστοὶ καὶ διαβῆναι κατὰ καθόλου ὑπόθεσιν ἀνατιθεμένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Πατριαρχείου.

Ἐφ' ᾧ καὶ δίδεται τὸ κατὰ τὸν ἐγγράφον τῆς αἰθιοπικῆς Οἰκονομίας Ἐθνοσυνελεύσεως, Ἀντιπρόσωπον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τῆς ἐν Ἀγκυρᾷ

σεβαστῇ Κοινοβουλίᾳ τῆς Μεγάλῃς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Τουρκίας.
 Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 4' Οκτωβρίου 1923
 Οἱ ἀποσταλόντες τὴν Ἐνδηροῦσαν Δόξον

+ ὁ Κεφίμα Χαγίμης
 + ὁ Νικαίης Βασιλείου

Ὁ Θεοφιλέστατος Πατριάρχης
 Ἰστανμπούλου Κωνσταντίνου

Ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως
 Ὁ Μητροπολίτης Ἰκονίου
 Ὁ Μητροπολίτης Σιγώνης
 Ὁ Μητροπολίτης Κιργιζίου

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωαννινοῦ

2. D-3730

PA TRİKHANE - I MİLLET-I RUM
İstanbul
Adet : 4823

I. C.
BEYOĞLU
5 İNÇİ NOĞERLİCİ
Tel : 442876

İstanbul'da mevcut metropolitlerden müteakkil Sensinot meclisi - derecat itibariyle Erdek Metropolitisi Kalinikos efendinin tahtı riyasetinde olarak 4/Teqrinavval/339 tarihine müsedif Perşembe günkü iqtimasında - Türkiye Büyük Millet meclisi Hükümetinin nezdinde Rum Patrikhanesi müessesilligi ihdasına mütefikken karar verildi. Anadoludaki Türk Ortodoks Kiliseleri ile cemastlerinin vekili Umumi İkonomos Papa Eftim efendinin gerek Hükümeti mühteremimize ve gerekse Anadoludaki Ortodoks Hristiyanlarına ve Kiliselerine şükat eden hizmetini mesküresi sensinot meclisince takdir olunarak Türkiye Büyük Millet meclisi hükümeti nezdinde Patrikhane tarafından kendisine tevdi olunacak kaffei umur ve musamelaî takip ve ruiyet etmek üzere Selahiyeti vasılla musamalleh mütefikken Patrikhane müessesill ve vekili umumi intihab ve tayin edilmiştir.

İşbu mazbata icabında ibraz edilme üzere bittansim musamalleh yedine ita kılındı.

Nikaar Metropolidi Ağanankelos	Bursa Metropoliti Kostantinoa	
Kadıköy Metropoliti Grigoriyos	İznik Metropoliti Vasiliyos	
Sensinot Reisi Erdek Metropolidi	Silivri Metropolidi Ogeyos	Mağra Metropolidi Kirillos
İnos Metropolidi Yovakim	Söke Metropolidi Tomass	

İşbu matbata suretinin dairemize Papa Eftim Erenerol tarafından ibraz edilen eski Arab harfleri ile ve Türkçe ifade üzerine yazılı aslına ve dosyasında alı konulan nüshasına uygun olduğunu tasdik ederim. 16/12/1960

Beyoğlu 5. nci Notari
Dr. İUR . ZUHİR TARHAN
Mühür ve imza

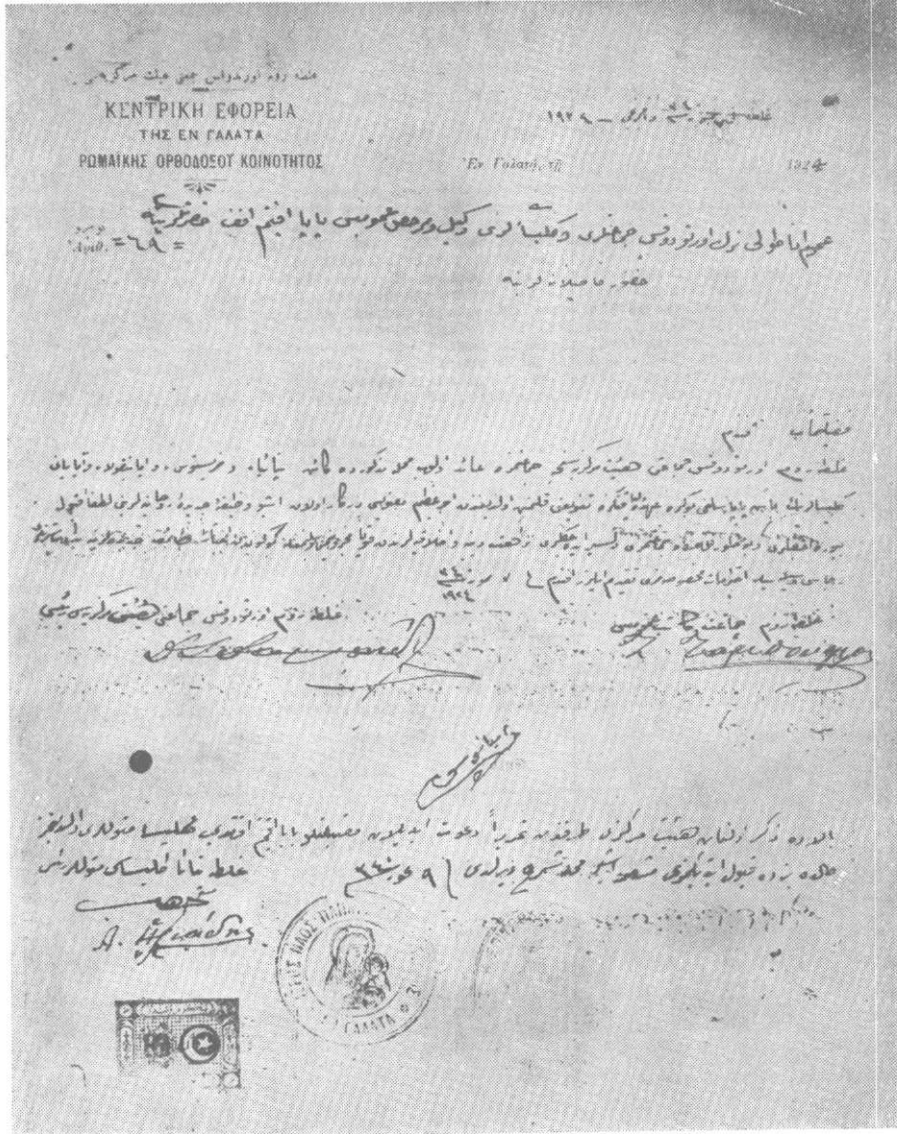
Bu suretin dairede saklı 16/12/1960 tarihli ve 42296 sayılı aslına uygun olduğu tasdik olunur.

DR. İUR. ZUHİR TARHAN

I. vesikamın tercümesi

(Tercüme Arap harfleriyle yazılı olan nüshasından yapılmıştır).

II. vesika

Ὁ φθὸν κλήρου τε καὶ λαοῦ ἐκλεγείσ τε ἰνυδουθεῖς τε
 ἄλλοις ἄλλων ἐν γίνεσι τῶν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν μέρει τῶν ἐν
 Κωνσταντινουπόλει Ὁρθοδόξων κοινοτήτων πνευματικὸς ἀρχηγὸς
 τῆς ὑπὸ τῆς Σεβαστῆς ἡμῶν Τουρκικῆς Δημοκρατικῆς Κυβερνήσεως
 ἀναγνωρισθείσης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, Λι-
 βερμύτατος Οἰκονόμος, Εὐθύμιος Καραχισαρίδης, ὡς τοῦτο ἀπο-
 δεικνύεται καὶ ἐκ τῶν εἰς χεῖρας αὐτοῦ εὐρισκουμένων ἐπιστῶ-
 νων ἐγγράφων, προσχειρίσθη ὑφ' ἡμῶν εἰς Ἐπίσκοπον, σήμερον τῆ
 18ῃ Μαρτίου 1926 ἡμέρᾳ Πέμπτῃ ἐν τῇ ἐν Γαλατῶν ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ
 τῆς Παναγίας Καφρατιανῆς, ἣ ὁποῖα τυγχάνει ἐκτὸς τῶν παρόντων
 καὶ ἔδρα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐφ' ᾧ δίδεται τῇ αὐτοῦ Μικροβότητι τὸ παρὸν πρὸς
 ἔνδειξιν καὶ ἵνα ποιῆσιν χρῆσιν τούτου ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 18ῃ Μαρτίου 1926.

Ὁ χειροτονήσαντες Ἀρχιερεῖς

† Ὁ Παναγιώτης Ἀρχιεπίσκοπος

† Ὁ Μητροπολίτης Κωνσταντινουπόλεως

III. vesikanın tercümesi